

Milovan Milutinović*

Прегледни чланак

UDK 32.019.5:341.39 (497.15)(=163.41)“1992/1995“

DOI 10.7251/POL1305073M

ULOGA MEDIJA U SATANIZACIJI SRPSKOG NARODA TOKOM GRAĐANSKOG RATA U BOSNI I HERCEGOVINI

Role of the Media in the satanisation of the Serbian People in the Civil War in
Bosnia and Hercegovina

***Apstrakt:** Politika i mediji nikada neće imati odnos koji će jednako odgovarati jednima i drugima. Fenomeni negativne simbioze, kakvih je dosta u novije vreme, podstiču disfunkciju političkog i medijskog sistema. Na sceni su masovne zloupotrebe medija, od strane političke moći, kroz zamagljivanje, otežavanje ili čak blokiranje procesa objektivnog izveštavanja i kvalifikovanog odlučivanja o događajima.*

Tokom građanskog rata u BiH na sceni je bilo ograničeno izveštavanje medija, cenzurisanje podacima i činjenicama, a manipulacijama i dezinformacijama proizvođenje, zamagljivanje ili skrivanje istinitosti događaja, što je onemogućavalo, i/ili potpuno ograničavalo, slobodu informisanja i iznošenje istinitih informacija. Od strane moćnih krugova blokirani su kanali za protok informacija, koje su dolazile sa srpske strane, a mnogi novinari zapadnih agencija ponašali su se suprotno novinarskom kodeksu, pristrasno izveštavajući o događajima čime su stali na jednu stranu, u BH sukobu, a srpsku stranu, nipodaštavali i neprekidno i orkestrirano satanizovali u međunarodnoj javnosti.

***Ključne reči:** komunikacija, politika, mediji, pravo na komuniciranje, propaganda, medijski rat, medijske manipulacije, dezinformacije.*

***Abstract:** Politics and the media will never have a relationship which would be equally suited to both. The phenomena of negative symbiosis, which have occurred quite often in recent years, encourage the dysfunction of the political and media systems. Massive abuse of the media by political powers is present by means of blurring, hindering and even blocking of the processes of objective reporting and qualified decision-making about events.*

During the civil war in BH, media reports were limited; information and facts were censored; the truth of events was produced, blurred or hidden through manip-

* Docent politikološke grupe predmeta na Nezavisnom univerzitetu Banja Luka

ulation and disinformation; which prevented and/or completely limited the freedom of information and expression of truthful information. Powerful circles blocked the channels for the flow of information which came from the Serbian side, while many journalists employed by the western agencies were acting contrary to the journalistic code of practice, partially reporting on events and thus choosing a side in the BH conflict, while the Serbian side was slurred and constantly and uniformly satanised in the international public.

Key words: *communication, politics, media, right to communicate, propaganda, media war; media manipulation, disinformation.*

Zahvaljujući tehnološkom razvoju mediji su postali strateški resursi političkih, vojnih, ekonomskih i drugih interesa. Zbog specifičnih uticaja razvijena je paradigma - medijsko-propagandni rat kojim je ostvarivao snažan uticaj na javno mnjenje. „Pustinjska oluja” 1991. godine i rat na prostoru ex Jugoslavije potvrdili su visok stepen sadejstva politike, diplomatije, vojne doktrine, medija i propagande u realizaciji ciljeva centara moći. Ranija iskustva medijskog rata vešto su korišćena u kumulativnim dejstvima medija protiv srpskog naroda tokom rata u Bosni i Hercegovini. Na velike zloupotrebe medija u jugoslovenskoj krizi upozoravao je austrijski pisac **Peter Handke**, kada kaže: „*Mediji su Četvrti Rajh današnjice*”.

Medijsko-propagandna dejstva su, za razliku od dosadašnjih ratova bila u stanju da brže i korenitije menjaju individualne i grupne stavove i socijalna ponašanja. Pod uticajem medijskih kampanja ponašanje se direktno transformisalo iz stanja decenijskog „bratstva-jedinstva“ jugoslovenskih naroda u ekstremno žestok međunarodni i verski sukob čije posledice decenijama trpe narodi Bosne i Hercegovine, posebno srpski narod.

Odnos medija i politike u jugoslovenskoj krizi

Odnosi medija i društva a time medija i politike, oduvek su izazivali pažnju vladajućih, stručnih i naučnih krugova. Mediji su o svojoj ontogenezi pošli od humanističke usmerenosti da posreduju humanistička, društvena i tehnička znanja kao civilizacijska ostvarenja i promovišu istinu o događajima kako bi se socijalna realnost načinila transparentna. Međutim, svedoci smo da se velikih zloupotreba društvene funkcije medija.

Masovne komunikacije povećavaju ugled i autoritet pojedinaca ili grupa, a često deluju i disfunkcionalno kada izazivaju pasivnost pojedinaca i socijalnih grupa, ističe **Paul F. Lazarsfeld** (1968: 87). Komunikolog **Mihael Kunczik** navodi osnovne funkcije medija: funkciju informisanja; stvaranje poželjne javnosti; posredovanje činjenica između subjekta; sluh za diskriminisane snage; struktuisanje i selekcija odgovarajućih informacija; kritiku i kontrolu; obrazovanje, vaspitanje i prenos istorijske baštine na generacije; integracija društva; rekreacija i zabave; i druge (2005).

Za objašnjenje odnosa politike i medija, neki teoretičari polaze od prožetosti politike i delovanja medija a drugi to vide kao dva odvojena sistema koja saraduju. Postoje i mišljenja o međuzavisnosti „paradigma simbioze“, tj. da su mediji pod-sistem politike. Oni se u brojnim krugovima posmatraju kao „četvrta sila“ (nekad „sedma sila“) kao protivteža sistemu vlasti (zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj), predstavljajući se kao njen nadzorni organ i kritičar. Savremeni društveni odnosi i demokratizacija ističu nužnost podele vlasti u kojoj su mediji sredstvo za ostvarivanje kritike i nadzora društvene stvarnosti (Sarcinelli, 1994:38).

Praksa pokazuje da političkim snagama ne odgovara samostalan sistem, jer posmatraju medije kao segment uspostave i čuvanja vlasti. Ovakva shvatanja ističu da mediji ne mogu uticati na vlast zbog manjka moći i sankcija koje imaju političke institucije, što znači da po njima mediji ne mogu biti autonomni zbog ekonomske i političke zavisnosti od politike. Paradigma podele vlasti između medija i politike polazi od pomeranja ili brisanja međusobnih granica. Zagovornici „teorije instrumentalizacije medija“ smatraju da su mediji važan segment političkog sistema jer su zbog ovisnosti od politike izgubili autonomiju. Tada dolazi do instrumentalizacije komunikacija i medijske politike zemlje od političkog sistema koji teži dominirati što se pokazalo tokom jugoslovenske krize.

Politički sistem nastoji ostvariti uticaj na karakter izveštavanja o događajima, u skladu sa ciljevima nosioca političke vlasti. Na tome se, u mnogim sredinama, razvija kooperativan ili konkurentski odnos medija i politike. Prema komunikologu **Novaku Popoviću** teško je dokazati pritiske politike na medije, jer su oni na Zapadi u vlasništvu multinacionalnih korporacija, mada se, s obzirom na nedavnu prošlost i ispoljenu praksu izveštavanja iz jugoslovenske krize, ali se oni ne mogu ni odbaciti, niti opovrgnuti. Disfunkcije su izraženije u nerazvijenim i zemljama u razvoju gde se odgovarajuće strukture bore za dominaciju nad medijima. Pored toga, može se zapaziti da se na Zapadu pojavljuju dvojaki standardi, jedni prema ulozi medija u informisanju unutar zemlje, a drugi pri delovanju medija u svetu gde se ostvaruje interes i dominacija krupnog kapitala i centara političke moći (1994: 39).

Prema američkom autoru, **Geriju Alanu** osnovu američkog uticaja na svetske tokove ima Savet za inostrane poslove (Council for Foreign Affairs) kojeg čini 2400 najuticajnijih ljudi iz poslovnog sveta, banaka, vlade, akademije nauka, medija i advokature. Prema godišnjaku Saveta za 1985. godinu od 2376 članova 250 bili su direktori, glavni urednici i ugledni novinari medijskih kuća SAD (Geri, 1992: 32). Shodno takvim okolnostima bilo je očekivati da će globalni mediji podržati politiku SAD, jer je to interes njihovih vlasnika¹.

---

¹ Politika zapadnih država svesna uticaja medija na javnost težila je kanalanju njihovog rada i uređivačke politike u skladu sa politikom. Kroz finansijsku pomoć medijima se na određen način utiče na uređivačku politiku. **Geri Vilson** o zloupotrebi medija u ju-krizi piše: „*Većina medijskih izveštaja o događajima na Balkanu su senzacionalistički i puni podataka iz Stejt departmenta, CIA i Pentagona. Kada se to radi u drugim zemljama to se naziva propagandom...*“ (NATO na Balkanu, 1999: 127).

U studiji „Medijsko čišćenje - prljavo izveštavanje” objavljenoj 2005. godine, **Piter Brok** piše o sunovratu novinarstva u Jugoslaviji, gde su novinari proizvodnjom vesti, korišćenjem glasina i izjava sumnjivih svedoka „iz druge ruke” pa su od Srba napravili „etničke čistače”, masovne ubice, silovatelje i ratne zločince. Sa tridesetogodišnjom praksom istraživačkog novinarstva, Brok razotkriva: „*ulogu prljavih medijskih izveštaja koji su se često pojavljivali u ABC, CNN, „Korišćen sajens monitoru”, „Vašington postu”, ali i britanskom BBC, „Gardijanu” ... pripremani od strane raznih izveštača, onih koji su za prljavo izveštavanje dobijali prestižne „Pulicerove nagrade*“ (Politika, 22.01.2006).

Negativna simbioza mediја i politike u visoko razvojenim demokratijama Zapada manifestuje se uglavnom, u domenu spoljne politike gde se pod geslom zaštite vitalnih interesa obezbeđuje dominacija u svetu a za to su potrebni mediји. Vršene analize su potvrdile da je Nemačka oduvek težila razbijanju Jugoslavije, kao tvorevine pobednice I SR, kaže **H. M. Encensberger** (Johnstone, 1998: 65), pa je intenzivirala medijski rat vlastitih mediја. „*Srbija je poslednja boljševička zemlja u Evropi koju treba uništiti*“ (Firhe, Nemačka, 01.11.1990). **Helmut Kol**, kancelar Nemačke zalagao se za „*uništenje poslednje oaze komunizma u Srbiji*“, a ministar inostranih poslova **Klaus Kinkel**, kaže: „*Moramo naterati Srbiju da klekne na kolena*“ (Zi Dojče cajtung, 25.05.1991). Mediји na početku krize opružuju Beograd za hegemonizam i komunizam piše „Frankfurter Algemajne cajtung“ (03.12.1991), a „Špigl“ uvodi novi pojam „**velikosrpska imperija**“ i „**velikosrpski hegemonizam**“ (10.01.1992).

Nemačka je u ju-konfliktu, postigla željeni spoljnopolitički cilj zapaža **Hans Fos**. Ona je isprobala svoju novu političku ulogu u Evropi podrškom katoličkim republikama Sloveniji i Hrvatskoj i raspoređivanju Jugoslavije u čemu je uspela (Noje Dojčland, 7.11.1995). „*Bosanski građanski rat je prestao kroz poraženi pokušaj Zapada da eksperimentiše sa jednom multietničkom tvorevinom*“ (Isto). Narastanjem krize u BiH, 1992. godine italijanski premijer **Frančesko Kosiga**, izjavljuje: „*Srbija i JNA sprovode genocid nad drugim narodima... Vizantija i pravoslavlje su rodno tlo boljševizma*“ (Politika, 09.12.1991).

Osnovu sadržaja većine poruke čini jezik kao fenomen čovekovog života koji je osećao potrebu da izrazi svoje misli, osećanja i saznanja, da usmeno ili pismeno nešto saopšti. Jezik se razvijao kroz istoriju i u evolutivnom toku postajao složeniji i bogatiji. „*Jezik je sistem znakova koji čoveku omogućuje razvijen društveni i duševni život, i koji se ostvaruje u opštenju među ljudima*” ističe Bugarski. Njega su stvarale generacije i postao je sredstvo sporazumevanja ljudi. „*Jezik je integralni dio društvenog života i kulture*” (Jakobson).

Još su antički mislioci uvideli značaj jezika u komunikativnoj funkciji ljudi i tome posvetili dosta pažnje. Jezički se mogu prezentovati misli, osećanja i transferisati apstrakcije, manifestni i nemanifestni događaji i društveni procesi i time misaoni i komunikacijski potencijal iz prošlosti. Istina postoji samo u jeziku ili u energetici jezika, kao što i laž egzistira u komunikativnom faktoru (Popović, 1994: 173).

Jezik je potencijal, a ne puko sredstvo sporazumevanja kaže **Edvard Sapir**, jer u njega čovek unosi svoje lične, grupne, nacionalne i verske osobine, kojima se

ispoljava stvarnost i fikcija. U složenim situacijama kakve su bile tokom građanskog rata u BiH putem masovnih medija upućivani su sugestivni pojmovi poruke koji deluju na svest mimo naše volje. Razumevanje učesnika komunikativnog čina vrši se jezikom prilagođenim ne samo sociokulturnim uslovima primaoca, već i mediju koji emituje (Sapir, 1992: 12 i 161).

Od antičkih vremena, **argumenti** su bili značajni elementi komunikativnih poruka, jer eliminišu disonance, tj. sprečavaju nesaglasnosti između pošiljaoca i primaoca poruke. Pod argumentima se podrazumeva svaki celovit ili delimičan iskaz u komunikaciji, bez obzira da li je istinit ili sa kojim se želi dokazati neki drugi iskaz. Postoje dve vrste argumentacije: emotivna (strah, pretnja itd.) i kognitivna (persuazibilnost, racionalnost i dr.). Emotivna komponenta obuhvata afektivno-motivaciona osećanja ljudi i kreće se od neprijateljskih, negativnih, neodređenih do pozitivnih i prijateljskih stavova.

Medijski sadržaji zavisno od motivacije proizašle iz političke i socijalne situacije mogu proizvesti nasilno ponašanje, kao što sadržaji mogu osnažiti asocijalna ponašanja. Stanje uzbuđenosti pojedinaca i činoci koji prate medijsku situaciju važni su za stimulaciju ponašanja ljudi. Taj pristup po **Leonardu Berkowitzu**, (Berkowitz 1969: 197), polazi od pretpostavke da posmatranje nasilja može pojačati agresivno ponašanje ljudi, što je bio slučaj pri izveštavanju o ratu BiH. Analize pokazuju, da su tokom rata u BiH, najveće zločine i agresivno ponašanje ispoljavali ljudi ograničenih intelektualnih sposobnosti, bivši zatvorenici i kriminalne osobe puštene iz zatvora, na svim stranama (Arhiv GŠ VRS). Istraživanja su pokazala da su sve vlasti u BiH, koristile takve grupe za „prljave poslove”.

Karakteristike medijskog rata tokom sukoba u BiH

U kojoj će se meri primeniti neki komunikativni sadržaji zavisi od niza faktora posebno medija i medijskih sadržaja. Praksa je pokazala da sadržaji i medijsko-propagandna dejstava variraju shodno društveno-istorijskim uslovima, ciljevima, socijalno-kulturnim i psihološkim osobinama grupa prema kojima se deluje u uslovima kriza i rata. Pre dve hiljade godina kineski mislioc **Sun Cu Vua**, je napisao: „*Potčinjavanje neprijateljeve volje bez borbe vrhunac je vojne veštine*“ što je ostao smisao pripremanja i planskog vođenja političke - ratne propagande, posebno tokom oružanih sukoba (2002: 56).

Propaganda je fenomen i oblik ljudskih komunikacija, poznat iz prošlosti. Obrasci, ciljevi i metode propagande razvijeni su i primenjivani još u predantičko i antičko doba, a sa nekim oblicima prisutni su danas i mogu se svesti na dve glavne premise: a) stigmatizacija i satanizacija protivnika i b) mobilizacija i stalno jačanje morala sopstvene strane.

Iz antropoloških (interkulturnih, intrakulturnih, socijalnih i psiholoških) stanja i osobina, koji se transformišu na nivo politike, proizlaze protivrečnosti, sukobi

i ratovi, što potvrđuje poznat stav: *rat je produžetak politike drugim sredstvima*. Političko određenje strana i interes nacionalnih oligarhija na našim prostorima bili su uvod u rat i intenzivna medijsko-propagandna dejstva. Ona su bila u podršci snaga za rešavanje političkih i drugih nasleđenih i novonastalih problema primenom sile. S obzirom na nacionalnu i versku isprepletenost, ideološke i druge razlike u BiH usledilo je jačanje intenziteta medijskog nadmetanja koji je radikalizovao situaciju i intenzivirao sukobe.

Ubrzan medijsko-tehnološki razvoj povećao je intenzitet i učinke propagande. Usled moći mediija i distribucija sadržaja porasla je do visokog stepena manipulacije i simulacije socijalne stvarnosti i fiktivnih događaja. Iako se su se svi pozivali na istinu ona je imala minorni značaj: „*Kada izbije rat prva žrtva je istina*” (**Hajram Džonson**) i „*U ratu je istina tako dragocena da je treba štiti bedemom laži*” (**Vinston Čerčil**). Francuski filozof **Žan Bodrijar**, utvrdio je da usled brzine protoka medijskih poruka „*stvarnost nema vremena da se pojavi*” (Novinarstvo 1. 1991, Beograd). Medijske kampanje su bile usmeravane aktivnosti ka vlastitoj i/ili međunarodnoj javnosti, posebno kod bošnjačke i hrvatske strane. Intenzivna i medijsko-propagandna dejstva težila su nametanju stanja (nove socijalne zbilje), gde se protivnička strana osećala nesigurnom i nespremnom da odgovori na određene izazove.

Sa većim i/ili manjim uspehom, potvrđeni su stavovi o moći mediija i međuzavisnosti mediija i politike u okređenim okolnostima. Došlo je do angažovanja faktora „međunarodne zajednice“, putem globalnih i raspoloživih mediija u sukobu stavljanjem vlastitih potencijala u službu propagande tokom bosansko-hercegovačkog rata. Pored toga, evidentno je aktivno učešće snaga i sredstava iz Hrvatske i SR Jugoslavije u realizaciji propagande na prostoru BiH pa su i one na određen način bile involvirane u sukob.

Pored jugoslovenskog karaktera sukob je poprimio međunarodne razmere, što se manifestovalo u političkom i medijsko-propagandnom angažovanju država, međunarodnih organizacija i Ujedinjenih nacija. Aktivirana je Glava 7. Povelje UN o pretnji svetskom miru iz čega je proistekla karakterizacija tog sukoba u opsegu rata i medijsko-propagandnog nadmetanja zapadnih mediija. Na sceni je potvrđen dominantan uticaj politike, oružanih sastava, verskih zajednica i međunarodnih organizacija na manipulacijama i propagandi bošnjačke i hrvatske strane, posebno oko optužbi Srba za genocid i agresiju.

Ugledni američki filozof i profesor lingvistike na Massachusetts Institute of Technology **Noam Čomski** ukazuje da mediiji vrše manipulisanje populacijom i javnošću². Proces komuniciranja u kojim se šire lažne ili obmanjujuće informacija nazivamo **dezinformisanjem** što je zapravo manipulacija javnog mnjenja ili uticaj na potencijalne recipijente. Mediji su prikladni za dezinformiranje javnosti. Pogreš-

² Uz upotrebu mediija, ističe **Noam Čomski** manipulacijama i propagandom stvarani su ili uništavani društveni pokreti, opravdavani ratovi, potencirane finansijske krize, podsticane razne ideologije, pa čak i podržavan uticaj mediija na proizvodnju virtuelne stvarnosti u kolektivnoj psihi (2006; 134).

no interpretiranje činjenica bio je čest slučaj tokom rata u BiH. Pored toga, susretali smo se sa **indoktrinacijom** koja je predstavljala proces nasilnog usađivanja ideja, stavova i kognitivnih strategija i bila blisko povezana sa socijalizacijom u novim okolnostima. U proteklom periodu ali i danas suočeni sa novom ideologijom strana u BiH u čemu je primat imala verska indoktrinacija kao proces prenošenja nove doktrine na „osveštene vernika“

Analiza događaja u BiH potvrđuje da se kao akteri medijsko-propagandnih dejstava pojavljuju razne političke i verske organizacije, paradržavne, paravojne i druge interesne grupe koje teže inauguraciji svojih ciljeva. Radi primera, januara 1993. godine, organizacija “Ljekari bez granica” sa osnivačem **Bernarom Kušnerom** i propagandna agencija “Saachi & Saachi” prekrila je ulice Pariza velikim plakatima mršavog čoveka iz logora Trnopolja, a pored slike stražara u nacističkom logoru sa tekstom “*zar vas zarobljenički logor, u kome se vrši etničko čišćenje, ne podseća na nešto.*” U delu plakata bila je slika **Hitlera** i **Miloševića**, jedan pored drugog čije je poređenje bilo efektivno. Da bi se pojačala antisrpska propaganda na TF-2 **Kušnerova** žena, novinarka **Kristina Oxran** je u emisijama podsećala gledaoce na zločine Srba (Viskonti, 2006: 191).

Bosnu i Hercegovinu **Alija Izetbegović** je vidio kao državu Muslimana. On je 1990. godine izjavio „*Muslimanska država je budućnost*” (Silber, 2000: 176). U „Islamskoj deklaraciji” piše: „...*nema mira ni koegzistencije između islamske vere i neislamske organizacije i institucija.*” Islamska deklaracija” je prema pisanju italijanske analitičarke **Viskonti Marcani**: “*razrađena opšta fundamentalistička vizija koju je Alija Izetbegović obradio u knjizi “Islam između istoka i zapada”.* Sledbenici Izetbegovića su se posle sudskog procesa hteli odužiti islamskom ideologu i mučeniku pa su olimpijskom objektu u Sarajevu 1984. godine dali naziv “ZeTra”, skraćena od “Zelena transverzala” kao linija povezivanja islamskog sveta do Evrope (Viskonti, 2006: 65). Analizirajući takav odnos radikalnog islama i ponašanje bošnjačke strane u sukobima sa drugima na terenu, američki autor **Semjuel Hantington** smatra to osnovom sukoba civilizacija na Balkanu (1998: 331)³.

Ni katolički velikodostojnici nisu zaostajali u razbijanju jugoslovenske zajednice i satanizaciji srpskog naroda. Tako je papin izaslanik kardinal **Žan Luis Tauran** (promovisao je novog Papu Franju, 2013. godine) avgusta 1991. godine posetio SFRJ i razgovarao sa saveznim rukovodstvom i čelnicima verskih zajednica, a nakon toga izjavio medijima: „*da je Srbija nesporno agresor*”. Njegova izjava bila je osnova za nastavak antisrpske propagande zapadnih centara i kasnije predstavljala stav Vatikana prema stranama u BiH. U skladu sa tim **Sveta stolica** je početkom 1993.

³ Rat u BiH uticaj čelnika islamske verske zajednice o čemu svedoči pismo Reisu-l-uleme **Mustafe Cerića** muftijama, jula 1992. godine: „*Ovih dana u Bosni se vodi bitka svih bitaka za oslobođenje našeg naroda od krivoverstva, zla i nepravde. Naša islamska i patriotska dužnost je da se aktivno uključimo u ovu Bitku svih bitaka i rukom, i jezikom, i srcem. Cilj naše borbe je da Alahova riječ bude iznad svake druge riječi i da Alahova prava vjera ovlada ljudskim srcima. --- Mi ne možemo izgubiti: ili ćemo biti gazije ili šehidi. Alah kaže: ‘Pobjeda je blizu!’ Neka Vas Alah džela šanu čuva za dobro islama i Muslimana... Vaš brat u islamu. Reisu-l- ulema, dr Mustafa Cerić, s.r.”*

godina proglasila Srbe agresorima i zločincima, a poglavar Vatikana, **papa Jovan** pozivao je sa trga Svetog Petra 8. marta 1993. godine Boga da kazni Srbe zbog „počinjenih zločina” u BiH, što je pojačalo mržnju i antisrpsku propagandu.

Od početka krize u mediji Zapada isturaju argumenti o srpskoj odgovornosti za zločine, organizovanju konc-logora, etničkim čišćenjima, silovanja nesrpkinja i dr. negativne etikete. Oni su u medijskim kampanjama označavali „ubijene kao Hrvate ili Muslimane iz BiH iako su u većini tih slučajeva svedočenjem porodice tih nesrećnika, koji su ih identifikovale, to bili Srbi koje su pobili Hrvati ili Muslimani“ (Defence & Foreign Affairs, 1992: XX, no 12, 6). Nemački listovi pisali su: „Srbija je poslednja boljševička zemlja u Evropi koju treba uništiti“. Srbi su ortodoksni komunisti i fašisti a pravoslavlje je leglo boljševizma koji provodi „velikosrpski hegemonizam“ što se mora zaustaviti.

Tokom rata mediji su snažno simplifikovali sadržaje u jezičkim porukama argumenatima kojima se ocrtavala borba između: **dobra** (Hrvati, Muslimani i Albanci, dobri momci) i **zla** (Srbi, zločinci, komunisti, jednom reću, loši momci); **međunarodnih prava** (Muslimana, Hrvata i Albanaca da formiraju nacionalne države i **agresije** (Srba na Hrvatsku, BiH i Kosmet); **demokratije** (koju zastupaju ne-Srbi) i **despotizma** (represije Srba, koji sprečavaju demokratske procese i ravnopravnost naroda); i **sloboda** (za koje se zalažu ne-Srbi) i **nesloboda, odnosno nepoštovanja ljudskih prava** (od Srba nad drugim narodima na istoj teritoriji). Zloupotreba semantičkih polja kroz medije proizvela je **semantički teror** usmeren na pridobijanje recipijenata za akcije kažnjavanja Srba⁴. Uz to plasiranje najjačih argumenata na početku poruke doprinosila je njenoj uspešnosti jer su tada primaoci bili odmorni i najpažljiviji što su pokazala istraživanja (Teigeler, 1968, 97).

Složena situacija dovela je usmeravanja medijskih poruka ka konstrukciji i destrukciji socijalnih orijentacija i usmeravanja ponašanja grupa i pojedinaca izvan realnosti. Jedan od važnih ciljeva medijske presije bila je stvaranje konfuzije stanovništva radi izazivanja straha i neverice. Time su se rukovodile suprotstavljene strane, svaka u opsegu svojih kompetencija ili nekompetencija, ali i mogućnosti, da se putem medijskih kampanja poveća prednost nad drugom stranom. Medijsko-propagandna dejstva imala su karakteristike civilizacijskog ili ideološkog nadmetanja većih razmera, jer su izrasla iz eruptivnog buđenja etničke pripadnosti i verskih ubeđenja. Ona su eskalirala do ekstremne međusobne stigmatizacije i satanizacije protivnika i predstavljala su nastavak „uspavanih” ili zamrznutih protivrečnosti i konflikata iz prošlosti, posebno 2. SR, na hrvatskoj i bošnjačkoj strani, kroz isticanje fašističkih oznaka i nacionalnih obeležja pa je sukob u Bosni i Hercegovini da

⁴ Semantička polja su propagandno evoluirala kao oponirajući, uzajamno isključujući kulturno-istorijski pojmovi, u skladu sa ciljevima i interesima. Korišćenjem izabranih semantičkih polja, posredovanih od kompetentnih profesionalnih propagandnih centara, posebno bošnjačke i hrvatske strane, obezbeđen visok stepen uticaja sadržaja na stanovništvo i pripadnike nacionalnih vojski pa se može govoriti o semantičkom teroru u realizaciji medijskih kampanja, koje su obeležile veći deo sukoba kao strategija „rata rečima”.

obeležja građanskog rata. Prema tome, političko određenje strana, njihovih pozicija i interes nacionalnih oligarhija, predstavljajući problem zbog odnosa snaga u rešavanju političkih i drugih nasleđenih i novonastalih problema. S obzirom na složenost Bosne i Hercegovine, njene nacionalne i verske podele, ideološke i druge odrednice došlo je do jačanja međusobnog medijsko-propagandnog nadmetanja, što je neprekidno radikalizovalo političko-bezbednosnu situaciju.

Satanizacija srpskog naroda u međunarodnoj javnosti

U objašnjenju ovog pitanja težište će biti usmereno ka bošnjačkoj odgovornosti za rat i stradanja u Bosni i Hercegovini, angažovanju stranih agencija za vođenje propagande i manipulacija svetskim javnim mnenjem kroz optužbe srpske strane za agresiju, posedovanje konc. logora, etnička čišćenja, silovanja nesrpskinja, biološke eksperimente. Posebno će biti istaknute manipulacije samoterorizmom nad sunarodnicima u Sarajevu od strane bošnjačke vlasti u redu za hleb (1992), pijace Markale 1 (1994) i Markale 2. (1995), granatiranja a potom i manipulacije događajima i žrtvama u Srebrenici.

Kako je počeo sukob govori izjava **Alije Izetbegović** na Skupštini BiH, 21. decembra 1991. godine: „*Za suverenu BiH spreman sam i mir žrtvovati*”. Što je rekao do se ostvarilo i potvrđuje odgovornost bošnjačke strane za početak rata (Pavlović/Popović, 1996: 105). U skladu sa seperatističkim ciljevima 8. aprila 1992. godine, proglašena je ratna opasnost, a suprotno upozorenju **Žoze Kutiljera** Izetbegović je 12. aprila 1992. godine izdao direktivu Republičkom štabu TO BiH o napadu na JNA, što je dovelo do pogoršanja situacije.

Po nagovoru američkog ambasadora u Beogradu **Vorena Cimermana**, **Alija Izetbegović** je povukao potpis na sporazum iz Lisabona što je dovelo do sukoba. „*Posle pet nedelja razgovora 18. marta 1992. godine dogovorili smo paket principa ustavnog uređenja. Izetbegović je prihvatio plan da bi udovoljio Evropi, a onda je od njega odustao da bi zadovoljio Amerikance, koji su ga ohrabivali da to uradi. On je verovao da Vašington podržava njegovu ideju o unitarnoj Bosni, pa je zato odbio da obezbedi mir u Bosni*”, izjavio je Žoze Kutiljero za „Blic” (18.07.2005).

Radi obezbeđenja priprema za oružane sukobe tokom 1991. godine formiran je **Savet za nacionalnu odbranu** koji inauguriše Patriotsku ligu, u konspirativnim uslovima začetnikom stvaranja Armije BiH od jedinica „Bosna“ i „Zelene beretke“ (Halilović, 1997; Latić, 1997). Akt stranke SDA, od 20.09.1991. godine, potvrđuje pripreme za rat: „*Kako situacija u Bosni i Hercegovini iz časa u čas u pogledu bezbednosti postaje složenija, odlučili smo se na proglašenje PUNE GOTOVOSTI VEZA I PRAĆENJE svih aktivnosti gdje djeluje SDA... S poštovanjem, Esselamu alejkum Hasan Čengiç*” (S. Halilović, 2007).

Pomoćnik ministra Vlade Republike BiH, **Munib Bisić**, kaže da su „Zelene beretke” sa **Eminom Švrakićem** na čelu i “Bosna” sa **Kerimom Lončarevićem**

februara 1992. godine ušle u sastav Patriotske lige (Oslobođenje, 13.09.1992). Sastav Patriotske lige pokrivaio je krajem 1991. godine celu BiH, a sastojao se od Glavnog štaba, devet regionalnih štabova, 103 opštinska štaba i velikog broja jedinica od voda do brigade (Halilović, 1997: 120).

Odgovornost za građanski rat u BiH iznosi bivši američki državni sekretar **Henri Kisindžer** 1996. godine: *“Priznavanje jedne nezavisne, suverene bosanske države u 1992. godini putem NATO-a nije podstaklo rađanje jedne države već početak građanskog rata...”* (Velt am Zontag, 8.9.1996). Slično kaže **Ralf Hartman** (*Ralf Hartmann*) (1999: 132). *„Za Bosnu i Hercegovinu diplomatsko priznavanje od strane Evropske zajednice početkom aprila 1992. godine ne znači okončanje, već eskalaciju rata koji se pretvorio u žestok građanski sukob sukobljenih strana...”* piše ekspert za Balkan **dr Jens Rojter** (*Jens Reuter*) u studiji *“Politička situacija u Bosni i Hercegovini”* (Sudostoevropa, 12/1992. 674).

Hrvatski hroničar **Dušan Bilandžić** u knjizi *„Povijest izbliza“* piše da je Zagreb odmah priznao nezavisnost BiH, suprotno volji srpskog naroda jer *„Hrvatskoj je trebalo da bukne srpsko-muslimanski rat kako bi se rasteretio hrvatsko-srpski front u Hrvatskoj.“* On kaže da je prisustvo hrvatskih regularnih vojnih snaga u Bosni i Hercegovini pomoglo organizovanju HVO⁵. Tokom rata u BiH delovalo je 15 brigada regularne Hrvatske vojske koje su se borile jedno vreme žestoko protiv Armije BiH, izjavio je general ABiH **Jovan Divjak**, što je predstavljalo agresiju Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu (Karavelić, 2004: 43).

Da bi se optužila SR Jugoslavija za agresiju na BiH i donijela pripremljena rezolucija Saveta bezbednosti UN o embargu, usledilo je masakr ljudi u redu za hleb u ulici Vase Miskina u Sarajevu 27. maja 1992. godine, kojeg su izveli muslimanski ekstremisti po zahtevu zapadnih propagandnih centara i muslimanskog rukovodstva u Sarajevu. Bečki list *„Prese”* (*Die Press*) ovaj masakr nad ljudima u redu za hleb gde su nastradali civili označio kao *„CNN-ov efekat na Balkanu”*, a novinarka **Monika Ridler** kaže da je ovaj efekat direktno podstakao Klintonovu administraciju da Srbe, kao zločince, kazni uvođenjem sankcija.

Kasnije je britanski **„Independent”** avgusta 1992. godine donio izveštaj istražne komisije UN pod naslovom: *„Muslimani masakriraju sopstveni narod”*: *„Funkcioneri UN i visoki zapadni funkcioneri veruju da su neka od najgorih ubistava, uključujući i masakr nad ljudima u redu za hleb, izvršili muslimanski branioci - a ne Srbi koji grad drže pod opsadom.”* Britanski list ukazuje da je **samoterorizam nad sunarodnicima** bio propagandni trik vlasti u Sarajevu, koji je pridobio javno mnjenje i podršku Zapada država na uvođenju sankcija protiv SRJ (22.08.1992).

⁵ Zagrebački muftija **Šefko Omerbašić** rukovodio je slanjem mudžahedina iz islamskih zemalja u BiH, a naoružanje i municija za Armiju BiH išla preko generala Hrvatske vojske **Mate Šarlije Daidže** (Nijaz Batlak) (Marijan, 105). To je bilo na osnovu Sporazuma o vojnoj i opštoj saradnji R. Hrvatske i Republike BiH kojeg su 21. jula 1992. godine potpisali u Zagrebu predsednici **Franjo Tuđman** i **Alija Izetbegović**.

U zapadnim medijima stalno optuživala srpska strana iako je bošnjačko rukovodstvo svesno narušavalo primirja i time izazivalo eskalaciju sukoba, što potvrđuje **general Mekenzi**, komandant mirovnih snaga UNPROFOR-a u Sarajevu a general **Fransis Brikmon** komandant UNPROFOR-a, u časopisu „Novo“ ističe stalne provokacije bošnjačke strane: „*Bosanska armija napada Srbe izvan zaštićene zone, Srbi odgovaraju na vatru duž linija fronta – na što Bosanska vlada prebacuje UNPROFOR-u da ih ne brani od srpskih napada, te zahteva vazdušne napade na srpske artiljerijske položaje...*” (Novo, br. 11/1994).

Ministar inostranih poslova V. Britanije **Daglas Herd**, iznio je decembra 1992. godine, u „Dejli telegrafu” viđenje rata u BiH: „*Patnje u Bosni predstavljaju najočigledniji primer ‘neporetka’. Svake večeri na TV ekranima gledamo zločine, ubijanja... Rat u Bosni je građanski rat zato što su većina onih koji se bore Bosanci – bosanski Srbi, bosanski Hrvati, bosanski Muslimani...*” (Dejli telegraf, 30.12.1992). Slično piše **Rolan Dima** u „Mundu”: „*Istorija će ustanoviti da su i Hrvati, a bez sumnje i Muslimani, zahvaljujući tome što ima snaga koje često izmiču centralnoj vlasti, vršili ista zlodela, možda nešto manjih razmera...*” (Mond, 11.01.1993).

Prvi tekst o konc logorima objavio je avgusta 1992. godine, američki novinar **Roj Gatman** (Roy Gutman) iz „Njusdeja” (bivši oficir američke mornarice), što je izazvalo zgražanje zapadne javnosti i njegovi tekstovi su pojačali antisrpsku propagandu⁶. Ekipa britanskog 4. kanala ITN sa novinarkom **Peni Maršal** i kamermanima **Džeremijem Irvinom** i **Janom Vilijamsom**, te izveštačem „Gardijana“ **Edom Vuli-jamijem**, boravila je 5. avgusta 1992. godine u Trnopolju i razgovarala sa ljudima u centru za prihvat, jer su se u okolini Kozarca vodile borbe VRS i muslimanskih paravojski. TV ekipa ITN ušla je u prostor skladišta građevinskog materijala i kroz bodljikavu žicu u Trnopolju slikala ljude među njima i mršavog **Fikreta Alića**, koji je bolovao od tuberkuloze a snimci upotrebljeni za optužbe srpska strane za konc. logore.

Za nastavak antisrpske propagande usledila je nova medijska kampanja o silovanjima. Najagilnija u pisanju o masovnim silovanjima žena hrvatske i muslimanske nacionalnosti bila je austrijska novinarka **Aleksandra Štiglmajer** koja je napisala brojne tekstove o silovanjima i učestvovala u TV emisijama govoreći kako Srbi ovaj gnusni akt koriste kao oružje u borbi protiv Muslimana i Hrvata. Kasnije britanski novinar **Majkl Montgomeri**, nakon boravka u BiH februara 1993. godine u „Dejli telegrafu”, demantovao je optužbe na račun Srba za masovna silovanja. **En Vargur** predsednik misije EZ za ispitivanje zločina silovanja u BiH, tvrdio: „*da silovanja rade sve zaraćene strane*” (Borba, 21.12.1992).

⁶ **Roj Gatman** nastavlja obmanu javnosti reportažom o Brčkom: „*Već je pogubljeno 1.350 ljudi i mučeno u okolini Brčkog između 15. maja i juna 1992. godine... Većina je poklana... Leševi se spaljuju u krematorijumima i pretvaraju u stočnu hranu...*” (02.08.1992). Tragom napisa dobitnika Pulicerove nagrade Gatmana o „logorima smrti” u kojima Srbi u Omarskoj, Trnopolju i Brčkom muče i ubijaju Bošnjake engleska novinarka **Džoan Filips** posetila je navedena mesta i razgovarala sa ljudima. Filips je utvrdila da su reportaže Gatmana zasnovane na svedočenju ljudi koji nisu bili zatvoreni ili to niko nije mogao potvrditi što je smatrala antisrpskom propagandom vođenom od strane zapadnih agencija (Living Marxism, mart 1993).

Predstavnik za izbeglice BiH **Ismet Grobo** navodio je brojku od 1.000 žena koje su zatrudnele nakon silovanja koje su počinili Srbi, što je prihvatila EZ (L' Evenement du Jeudi 04.03.1993). Magazin „Mona Liza” objavio je 1992. godine da je izvesnu Muslimanku Azizu na sportskom stadionu na Manjači silovalo 1.500 ljudi što je bila laž jer na Manjači ne postoji stadion, niti su tamo zatvarane žene, istakla je **Nora Belof** (Dejli telegraf, 19.01.1993). Kasnije je Komisija UN utvrdila da je na prostoru BiH zabeleženo 2.700 silovanih žena na svim stranama.

Govoreći o „silovanju” Muslimanki, njemački general **Manfred Opel**, izjavio je da su samo tri žene u Njemačkoj tvrdile da su silovane u Bosni. On navodi da se brojka silovanih popela na 150.000 žena, što je bila laž. „*Međutim, posle se utvrdilo da su i te tri žene koje su davale izjave medijima imale nemačke pasoše pre početka rata u BiH* (Pogledi, br. 129. 05.03.1993). Kampanju su preuzele američke propagandne agencije, a **Martin Letmajer** utvrdio je da su Hrvatsko ministarstvo zdravlja i Vlada u Sarajevu bili izvori o „zločinima“, iako nisu imali dokaza, niti snimljenih razgovora sa silovanim ženama u Zagrebu (Di Vohe, mart, 1994).

U skladu sa planovima antisrpske kampanje u međunarodnoj javnosti usledila je medijska kampanja o etničkom čišćenju. Značajnu ulogu u ovoj medijskoj kampanji odigrao je američki novinar hrvatskog porekla **Čak Sudetić** iz „Njujork Tajmsa“. Ovu tezu ranije je javnosti lansirao francuski ministar **Bernar Kušner** i učinio je prodornom u medijima evropskih zemalja i SAD.

Mladi njemački političar **Stefan Švarc** poslanik HDU u Bundenstagu, na njemačkoj televiziji izjavio je da Srbi nad zarobljenim muslimanskim ženama vrše biološke eksperimente, kao što su nekad radili nacisti. Švarc je tvrdio „*da se muslimanskim ženama u materice, na primer, usađuju pseći embrioni*” (Pogledi, br.129. 05.03.1993). U listu „Dejli Mirror“, januara 1993. godine Švarc je obmanuo javnost pozivajući se na izjave hrvatskih ljekara iz Broda istakao je: „*Jedna bosanska žena je umrla zbog pokušaja da porodi psa... Srpski doktori u koncentracionim logorima kopiraju metode nacističkog čudovišta Jozefa Mengelea*“ (Dejli Mirror, 04.01.1993). Holandski novinar **Gert van Viland**, posetio je hrvatske lekare u S. Brodu, koji su bili zapanjeni takvom laži (De Gelderlander 16.01.1993). Iako su laži Švarca razotkrivene, nesmanjenom žestinom nastavljene su optužbe Srba⁷.

Da bi se u međunarodnoj javnosti opravdala upotreba avijacije NATO protiv Srba bilo je potrebna novo stradanje i krv kako bi se odmah optužila srpska strana. Usledila je samoubilačka akcija muslimanskih ekstremista na sarajevskoj pijaci Markale u Sarajevu 5. februara 1994. godine u kojoj je stradao veći broj ljudi. Francuska televizija TF1 prenela je izveštaj UN o eksploziji u kojem je novinar **B. Valker** prenio podatke UNPROFOR-a: „*Minobacačka granata koja je ubila 68 ljudi na pijaci u Sarajevu i*

⁷ **Stefan Švarc** je na 128. sednici Budenstaga 10. decembra 1992. godine, izjavio: „*Nema traumatičnog doživljaja za zarobljenike od kastracije.*” Jedna od novih gnusnih izjava Švarca zabeležena je u stenogramima sa 151. sjednice Bundestaga 24.4.1993. godine: „*Srbi su jednog dana bacili u peć 15 dece, od najmanjeg do petogodišnjaka. Majke su ih pripijale uz sebe i opirale se. Ona deca koja su pružala otpor odmah su usmrćena. Kada jedno dete stave u peć, zatvaraju vratanca za vučenje vazduha tako da deca ne gore nego se ispeku. Deca se najpre deru, potom začute...*” (Hartman, 1999: 156-161).

prouzrokovala NATO ultimatum, protiv bosanskih Srba, ispaljena je sa muslimanskih pozicija, prema Izveštaju UNPROFOR.” Dan kasnije, francuska vlada demantovala je izjavu svog novinara, a potom su i UN demantovale njegov izveštaj, jer je to bilo u suprotности sa antisrpskom medijskom kampanjom.

Francuski general **Pjer Mari Galoa** u listu „La libr Belžik” kaže, da su pre masakra bosanske vlasti u Sarajevu zatvorile ulicu sa obe strane, a strane medije držali spremne za akciju: „*Izveštaj komisije UNPROFOR-a nikada nije objavljen ali su sankcije srpskom narodu uvedene i prouzrokovale su više žrtava, posebno među decom i starim osobama, koji su isto tako nevini, kao i oni koji su strpljivo čekali u redu pred pekarom.*” (Politika, 02.03.1994). Obaveštajni oficir Pentagona **Džon E. Srej** izjavio za „Sandi tajms“ da su eksploziju 5. februara 1994. na pijaci Markale izveli Muslimani po zahtevu vlasti (Strategic Policy, 1994: no. 7-8). (01.10.1995).

Agencija „Frans pres” prenela je 8. februara 1994. godine izjavu vojnog eksperta UNPROFOR sa istrage da Srbi nisu mogli ispaliti granatu niti je takva granata došla iz minobacačke cevi. Izraelska novinarka **Pazita Rabina** u listu „Davar”, februara 1994. godine, prenela je zaključak izraelskih specijalista za terorizam koji su ispitivali eksploziju, da je na Markalama upotrebljena bočna inteligentna mina kakve na javnim mestima na Bliskom istoku postavljaju „Hezbollah” i mudžahedini iz Avganistana (Davar, 16.02.1994). Kasnije je komandant UNPROFOR-a **Majkl Rouz** napisao da je eksploziju na Markalama proizvela granata ispaljena s bosanske strane, iako je on ranije odlučio da bombarduje Srbe na položajima oko Sarajeva. U knjizi „Misija u Bosni“ on piše: „*da su Muslimani sklonili neke delove rasprsnute mine, pre nego što su snage UN stigle na mesto događaja*“ (2001: 66-69).

Opsada Sarajeva je godinama zaokupljala pažnju svjetske javnosti, jer se, prema izveštajima CNN i drugih TV kuća Zapada, vodio okrutni rat u kojem su stradali civili. Međutim, sprečeno je iznošenje istinitih činjenica, posebno kada je bila jasna muslimanska odgovornost. „*Osećao sam se kao jadni obični vojnik u vojsci čija je kompletna muslimanska komanda izgubila razum i teroriše svoj narod – i to sam im rekao*” napisao je britanski novinar **Martin Bel** o manipulacijama koje su obmanjivale svetsku javnost (Independent Sontaj, 03.07.1994)⁸.

Američki strateg i publicista **Jozef Bodanski** u studiji „Ofanziva na Balkan“ piše da je muslimanska vlast izazivala patnje sunarodnika i za to optuživala Srbe. „*U Izveštajima UN, koji nisu objavljeni javno, kaže se: 'Muslimani su zloupotrebljavali sopstveni narod odbijajući im dati hranu'*“ (1995: 124). Isto tako, muslimanske vlasti su provocirale srpske snage piše „Vašington post”: „*Tako je bolnica na Koševu bila omiljeni*

⁸ Nemački ekspert **Ralf Hartman**, piše: „*Izmišljena je priča o srpskoj opsadi Sarajeva, a zaboravljeni su Srbi u Sarajevu... Nakon što su trupe Izetbegovića veći deo grada stavile pod svoju kontrolu, mnogi Srbi su izbegli u zonu koju su držali Karadžićeve pristalice... A koristili se to da bi se druga strana (srpska) optužila i da bi se prizivala inostrana intervencija*” (1999: 148-149). **Dejvid Binder** specijalista za Balkan izjavio je časopisu „Nacion”: „*Ključni UN Izveštaj povodom masakra na pijaci Markale u Sarajevu je klasificiran kao tajna, ali četiri specijalista – jedan ruski, jedan kanadski i dva američka – sugerišući da su sporne mine bile ispaljene od strane bosanskih vladinih snaga, a ne od Srba, kako je to predstavljeno javnosti*” (Nacion, 02.10.1995).

ambijent za američke novinare odakle se snimalo dejstvo srpskih snaga po gradu. Na izlazu iz bolnice saplitali su se od minobacača bosanske armije koji je ranije dejstvovao i zbog koga su Srbi gađali bolnicu” (17.01.1994).

U Sarajevu se vršio samo terorizam nad sunarodnicima, a za zločine optuživali Srbi piše podoficir kanadske vojske **Džeјms Deјvis** iz sastava UNPROFOR-a u knjizi „Kanadski vojnik u jugoratu“. U Sarajevu je ubijeno više muslimanske dece od strane muslimanskih ekstremista: „*Nije pucano sa srpske strane. Ustanovljeno je da su Bošnjaci gađali svoju decu. U propagandne svrhe. Tog jutra sam lako mogao da ubijem svakog pripadnika vojske bosanskih muslimana. Ovim ljudima ništa nije bilo sveto. Ponašali su se kao životinje...*” (NIN, 09.09.1999).

U skladu sa potrebom jačanja antisrpskog raspoloženja u međunarodnoj javnosti od muslimanskih ekstremista pripremljena je nova medijska kampanja masovnog stradanja više desetina civila na sarajevskoj pijaci nazvanoj Markale 2. Akcija je trebala opravdati pripremljeno petnaestodnevno bombardovanje Republike Srpske od strane NATO. Ruski i drugi timovi iz UNPROFOR vršili su istragu i utvrdili da je za zločin nisu krivi Srbi i da je među žrtvama bilo dosta leševa koji su nedavno razmenjeni. Međunarodni posmatrači potvrdili su da su novinari sa kamerama čekali u ulicama i bili na mestu zločina pre hitne pomoći.⁹ U komandi UNPROFOR u Sarajevu visoki američki službenik falsifikovao je izveštaj komisije u kojem je bila utvrđena muslimanska odgovornost za zločin (Sandi tajms, 01.10.1995).

Primer isticanja zloupotreba zaštićenih zona od bosanskih snaga u Sarajevu dat je u izveštaju generalnog sekretara UN **Butrosa Galija**, 30. 05.1995.: „*U poslednjih nekoliko meseci snage bosanskih muslimana podržane izvana su u velikoj meri povećale svoju aktivnost u i oko bezbednosnih zona, čime su ih zloupotrebile, a mnoge od njih, uključujući Sarajevo, Tuzlu, Bihać uključile u širu vojnu kampanju na strani bosanske vlade...*“

Pišući o masovnim zločinima pripadnika Armije BiH pod komandom Nasera Orića nad Srbima u Podrinju general **Filip Morion** u knjizi „Reči vojnika“, piše: „*Naser Orić i njegovi ljudi išli su u seriju krvavih napada na okolne srpske krajeve. Naser Orić je likvidirao sve zarobljene jer mu drugačije ne dozvoljavaju zakoni vere*” (1998: 50). **Naser Orić** je okolna srpska sela i prikazivao stranim novinarima vidio-snimke pljački, masakra, odsečene srpske glave srpskih boraca i druge zločine koje su njegovi pripadnici činili nad srpskim borcima i civilima, pisali su **Džon Pomfret** u „Vašington postu“ 16.02.1992; i **Bil Šiler** u „Toronto staru“ 16.06.1995.

⁹ Ruski pukovnik **Andreј Demurenko**, šef UNPROFOR za sarajevski sektor, saopštio je „*da tehnička analiza pokazuje da minobacačka bomba od 120 mm... nije mogla doći sa pozicija vojske bosanskih Srba.*“ Kanadski vojni eksperti ukazali su na „anomalije sa upaljačem“ ukazujući da ni upaljač ni granata „nisu došli iz minobacačke cevi.“ Da bi zaustavio započeto bombardovanje R. Srpske, pukovnik Andreј Demurenko je 2. septembra 1995. godine sazvao u Sarajevu konferenciju za štampu i pred TV kamerama, uz skice i šeme pojasnio događaj, da bi potom pokazao kopiju izveštaja koji je upućen Ujedinjenim nacijama, za kojeg je rekao: „*Ovaj Izveštaj koji je poslat UN falsifikuje događaj*“ (SRNA, 1995).

Profesor Univerziteta u Pensilvaniji dr **Edvard Herman**, autor knjige “*Pokolj u Srebrenici: Dokazi, činjenice i politika*”, tvrdi da je istina o Srebrenici drugačija od one koju forsira zapadna politika i mediji i navodi da su mnogi bošnjački borci stradali ranije u borbama a sahranjeni kao “žrtve genocida” što su potvrdili međunarodni krugovi. Međutim, on ističe, da brojne srpske žrtve od muslimanskih snaga pre i tokom 1995. godine niko ne pominje. “*Pokolj u Srebrenici obično stavljam pod znake navoda, jer je u Srebrenici bilo mnogo krvavih ubistava pre jula 1995. Muslimani - paravojne snage iz Srebrenice masovno su ubijali Srbe. Prema različitim podacima, više od 150 srpskih sela je svađeno sa zemljom.. Podaci govore o tome da su 2.383 srpska civila ubijena od 1992. godine...*”

Da bi se utvrdila platforma za Srebrenicu na poziv **Alije Izetbegovića** delegacija Ratnog Predsjedništva Srebrenice prebačena je helikopterima UNPROFOR-a 28 i 29. septembra 1994. godine u Sarajevo. Izetbegović je tada iznio mogućnost intervencije NATO u BiH, koju je ponudio predsednik SAD **Bil Klinton**, pod uslovom da Srbi napadnu Srebrenicu i pobiju 5.000 ljudi. **Ibran Mustafić** osnivač SDA u Srebrenici o tom planu kaže: „*Scenario za izdaju Srebrenice je svjesno pripremljen. Nažalost, u taj posao su umiješani Predsjedništvo BiH i Komanda armije BiH.*“ On kaže da su žestoki napadi muslimanskih snaga iz Srebrenice na srpska sela bili „*svjesno davanje povoda srpskim snagama da napadnu*“. A da je scenario trebao biti što tragičniji i zato su: „*najznačajnije ličnosti iz Srebrenice su u ljeto 1995. godine napustile Srebrenicu bez ogrebotine.*“ Zbog takvih planova organizovali su protesti.

Bivši načelnik štaba Vrhovne komande R BiH **Enver Hadžihasanović** svedočeći pred Haškim tribunalom 5-6. aprila 2001. godine izjavio je: „*Prva smotra trupa bila je 25. jula 1995. godine i poslije smo ustanovili da je 2.080 pripadnika 28. divizije uspjelo probiti liniju fronta. Nastavili smo prikupljati informacije i 4. avgusta 1995. godine, uspjeli da ustanovimo tačan broj pripadnika 28. divizije koji su se uspjeli izvući iz Srebrenice. Taj broj je bio 3.175. ljudi*” (Fond za humanitarno pravo, 202: 229).

Predstavnik za štampu UNHCR-a **Soren Peterson** u Ženevi optužio je 15. jula 1995. godine muslimansku vladu u Sarajevu da ne obezbeđuje izbeglice Srebrenice u Tuzli i „*svjesno manipuliše brojem ljudi koji su ostali okruženi, što ga navodi na zaključak da vlada u Sarajevu od nastale situacije pokušava da pravi spektakl*“. Nakon operacije VRS u Srebrenici **Međunarodni crveni krst** (MKCK) postavio je pitanje nestanka 5.000 muslimana koji su napustili Srebrenicu pre ulaska srpskih snaga, a čija je sudbina obavijena vojnom tajnom (Izveštaj MKCK, dokument br 37. od 13.09.1995). U kasnijem dokumentu br. 37. od 13.09.1995. godine UNHCR-a se kaže: „*Otprilike 5.000 srebreničkih muslimanskih vojnika je napustilo enklavu prije njenog pada. Muslimanska vlada je priznala da su ovi ljudi bili premešteni u druge jedinice njihovih vojnih snaga, a činjenica da njihove porodice nisu bile obaveštene bila je opravdana obavezom da se čuva vojna tajna*”.

Govoreći o vlastitom viđenju događaja oko zaštićene zone Srebrenice **Karlos Martins Branco** portugalski oficir u međunarodnim snagama kaže da je brojka od

7.300 žrtava u Srebrenici falsifikat i klasična propaganda. On je 1998. godine kao ekspert UN napisao: „*postoji malo sumnje da je najmanje 2.028 bosanskih Muslimana poginulo u borbama sa bolje uvežbanim i bolje komandovanim snagama Vojske Republike Srpske*“.

Izaslanik Generalnog sekretara UN-a u vreme srebreničkih događaja **Filip Korvin** izjavio je: „*Cifra od 7.000 ubijenih, kojom se često barata u međunarodnoj zajednici, jeste neodrživo preterivanje... i brojka je bliža 1.000 ubijenih*“ što je izazvalo oštre reakcije u svetu. U intervjuu „*Junge Weltu*“ 2005. godine pod naslovom „*Ne branim zločince već istinu*“, Korvin kaže: „*Ja i dalje tvrdim, naravno na osnovu čvrstih dokaza i prikupljenog materijala da je cifra o 7.000 ubijenih Muslimana preuveličana i da ona ne može biti veća od 1.000 ljudi. Time ne želim da umanjim zločin bilo koje strane, već samo da se utvrdi istina...*“

Holandski **Institut za ratnu dokumentaciju (NIOD)** sačinio je, na zahtev Vlade Holandije nakon petogodišnjeg detaljnog istraživanja u UN i Bosni i Hercegovini Izveštaj o okolnostima koje su dovele do zauzimanja zaštićene zone UN Srebrenica od srpskih snaga u BiH koja je bila pod kontrolom holandskog bataljona UNPROFOR leta 1995. godine¹⁰. Holandski lekar i oficir Holandskog bataljona UNPROFOR-a **dr A. Šuten** izjavio je 27. jula 1995. godine amsterdamskom listu „*Het Parool*“ da je bio svedok događaja u Srebrenici i nigde nije vidio masakr nad Muslimanima. Kao lekar obišao je sve ranjene Muslimane u bolnici u Bratuncu sa kojima su srpski lekari vrlo korektno postupali.

Govoreći pred Haškim tribunalom vojni ekspert Tužilaštva **Ričard Batler** na suđenju potpukovniku Popoviću i drugima, pod unakrsnim ispitivanjem rekao je da je razborito pretpostaviti da je između 1.000 i 2.000 muslimana moglo stradati u borbama sa srpskim snagama tokom njihovog proboja (Popović, et al: Transkript 20251).

Haški tribunal raspolaže sa 3.658 forenzička izveštaja, čiji su autori forenzičari iz SAD i Turske. Oni su utvrdili uzroke smrti na ostacima pronađenim u masovnim grobnicama u Podrinju. Bez obzira na sastav forenzičara, koje je izabrao Tribunal, utvrđeno je 1.919 – 1.923 žrtava, što je duplo manje od broja izveštaja koji je dostavljen Tužilaštvu, a četiri puta manje od broja žrtava kojim se barata u javnosti (8000). Do podataka se lako dolazi, kaže dr **Ljubiša Simić**, jer je u 3.658 izveštaja haških forenzičara u svim masovnim grobnicama pronađeno 1.919 desnih butnih kosti i 1.923 levih butnih kosti, pa ukupan broj stradalih može biti do 1.923, koliko je pronađeno butnih kosti (Karganović/Simić, 2010: 81- 231). U skladu sa tim knjiga **Nasera Orića** “*Svjedoči i optužuje – genocid nad Bošnjacima u istočnoj Bosni*, april

¹⁰ Izveštaj Instituta na 7.000 strana, pojavio se u javnosti 10. avgusta 2002. godine i u njemu nema dokaza da su naredbe za masovne zločine stigle iz Srbije od političkih čelnika, niti je bilo planiranja masakra od strane VRS u Srebrenici. Izveštaj ugledne holandske institucije daje novo svetlo međunarodnoj javnosti na slučaj Srebrenica jer iz njega proizlazi da nisu pronađeni dokazi da je vršeno planiranje i organizovanje masovnog pokolja sa kojim se manipuliše javnošću. Izveštaj potvrđuje da je u Srebrenici bilo masovnih zločina nad Muslimanima ali su oni uglavnom bili proizvod pojedinačnih slučajeva određenih grupa.

1992-1994. godine” poimенично navodi da je u Srebrenici stradalo 1.912 грађана (1995: 195-251), што je blizu nalaza koje su utvrdila haški forenzičar истражујући masovne grobnice.

Dodatni vetar u leđa antisrpskoj propagandi oko Srebrenice dao je Izveštaj Komisije koju je formirala Vlada Republike Srpske **Dragana Mikerevića** o Srebrenici 11.06.2004. godine. Sramno je da je takav Izveštaj pod pritiskom visokog predstavnika **Pedija Ešdauna** prihvaćen od strane Vlade RS i tadašnjeg predsednika Republike Srpske **Dragana Čavića** jer je kasnije bio dokaz pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu u sporu Bosne i Hercegovine i Srbije kada je utvrđeno da se u Srebrenici dogodio genocid, iako pomenuti Izveštaj ne nudi mogućnost takvog zaključivanja. Ovaj izvještaj se godinama zloupotrebljava na suđenjima političkim i vojnim ličnosti iz Republike Srpske pred Tribunalom u Hagu i Sudom BiH kao potvrda odgovornosti srpske strane za zločin.

Zaključak

U eri planetarnih komunikacija, odnosno Globalnog sela (MekLuan) i Megapolisa (Gibson), rat rečima, ima veliki značaj u realizaciji ciljeva centara moći. Primenom različitih poznatih i novih metoda i sadržaja komunikacija tokom rata u BiH istaknutu ulogu imali su socijalno-kulturni, posebno psihološki faktori stanovništva i vojski. Utvrđeno je da psihološki faktori proizvode snažne efekte u pozitivnom i negativnom pogledu i odlučujuće utiču na osećanja ljudi u ratu a time mogu biti kohezioni i konstruktivni, ali i destruktivni i razorni faktori. Istraživanja su potvrdila da takvi, za ljude neočekivani i efektni događaji, pospešuju emocije i izazivaju šokove i neizvesnosti, a time bude strahove, ali i nade društvenih grupa.

Tokom jugoslovenske krize na sceni se odvijao **medijski rat** nova paradigma kao informativno-propagandna dimenzija „rata rečima”, karakterističan za verbalne konflikte i konfrontacije, ali i konfrontacije političkih snaga unutar jedne zemlje. Poprimio je oblik propagandnog delovanja putem medija kroz intenzivna i koordinisana slanja propagandnih poruka. To je u osnovi rezultat povišenog stepena simbioze propagande, medija i politike na realizaciji određenih interesa (Milutinović, 2010, s. 23).

Medijske manipulacije dezinformacije, cenzura (kontrola informacija, ili ograničavanje slobodnog izražavanja), politička propaganda (širenje obmanjujućih informacija), pritisci na medije (pretnje, tehnike zamrzavanja, kap po kap, agenda setting i dr) i drugi oblici. U skladu sa tim, tokom jugoslovenske krize u medijima su korišćeni snažni argumenti kojima su Srbi etiketirani kao loši momci koji ne poštuju međunarodno pravo, ljudska prava i slobode i vrše masovne zločine nad nesrpskim stanovništvom što je ostao važan argument u satanizaciji Srba u zapadnoj javnosti i posle 20 godina od završetka oružanih sukoba.

Analize su potvrdile visok stepen involviranosti velikih sila u medijsko-pro-

pagandni rat, putem angažovanja globalnih i drugih snaga i sredstava. Upravo zbog toga, moćne države bile su sudionik rata u BiH, jer su stavile vlastite propagandne potencijale, medije i delom oružane snage u funkciji podrške jedne od strana u sukobu. Muslimanska i hrvatska strana su pored toga u propagandi angažovale strane agencije i eksperte, koji su organizovali i vodili ratnu propagandu i psihološko-propagandna dejstva. Srpska strana je umesto toga imala sopstvene kreativne ekipe angažovane uglavnom u okviru VRS, koje su ograničeno delovale u trouglu sukoba i nisu imale podršku često ni sopstvene strane u njihovoj realizaciji.

Velike medijske kampanje proizvele su satanizaciju srpskog naroda i obezbedile donošenje niza mera i odluka međunarodnih institucija, kojima su se, bez istrage, kažnjavali Srbi. Tako je, nakon eksplozije u redu za hleb u ulici Vase Miskina 30. maja, donesena Rezolucija o uvođenju sankcija SR Jugoslaviji i srpskom narodu, po brutalnosti nezabeležena do tada. Isto tako, nakon eksplozije na Markalama 1994. godine, usledilo je bombardovanje srpskih položaja avijacijom NATO oko Sarajeva, što je bio presedan u upotrebi ovih snaga u Evropi. I konačno, nakon eksplozije na pijaci Markale 1995. godine, usledilo je 1. septembra petnaestodnevno bombardovanje Republike Srpske u kojem su uništeni svi telekomunikacioni sistemi, radio-repetitori, centri veze i naselja, što je omogućilo hrvatsko-muslimansku ofanzivu na slamanja srpskih snaga i završetku rata u skladu sa stavovima američkih generala.

Potvrđeno je da razvoj situacije doprinosi konfliktnoj paradigmi posleratnog stanja u BiH koje se odlikuje neprihvatljivim političkim stavovima BiH političara i hrvatskih i bošnjačkih krugova, po kojima je Republika Srpska „genocidna tvorevina“, koju treba ukinuti. Pored toga, uz podršku nekih međunarodnih krugova se i posle 18 godina, od završetka rata i potpisa Dejtonskog sporazuma, u kojem stoji da je sukob u BiH „posljedica tragičnog sukoba u regionu“, provodi intenzivna propaganda bošnjačkih, hrvatskih i stranih medija na temeljima neostvarenih ratnih ciljeva. Upravo zbog težine optužbi za genocid neophodno je podržati mišljenje naučne i političke javnosti u Republici Srpskoj da se, bez obzira na pritiske međunarodnih i bošnjačkih krugova, ispituju sve okolnosti proteklih događaja oko Srebrenice i utvrdi stvaran broj žrtava kako bi se skinula anatema jedine odgovornosti sa srpskog naroda.

Petnaest godina nakon rata, normalno je očekivati iznalaženje puta za zajednički suživot, prekid propagande i davanje prednosti budućnosti i opštem društvenom razvoju. Međutim, stiže se utisak da su propagandni rovovi još uvek u funkciji nacionalista jer se ne biraju reči u blaćenju drugih naroda i uzdizanja vrednosti vlastitog naroda koji je nevin, mada je jasno da rata ne bi bilo da u njemu nisu učestvovala sve tri strane i da je ratovao svako sa svakim. Krajnje je vrijeme da se narodi BiH, svesni posledica proteklog rata, okrenu budućnosti, a propagandna nadmetanja ostave po strani, uz istovremeno prepuštanje stručnim krugovima da procenjuju ratne događaje, a sudskim organima da procesuiraju počiniocima ratnih zločina, bez obzira na nacionalnu i versku opredeljenost.

Literatura

- Bobetko, Janko (1996): *Sve moje bitke*, Zagreb, vlastita naklada
- Bodanski, Jozef (1995): *Ofanziva na Balkan*, Virdžinija, SAD, The international Strategic Studies Ashociation Bolz
- Bodriar, Žan (1991): *Rat kao spektakl*, Beograd, Novinarstvo 1, Institut za novinarstvo
- Čomski, Noam (2006): *Propaganda i javno mnjenje*, Novi Sad, Rubikon
- Geri, Alen (1992): *Recite NE! novom svetskom poretku*, Beograd, Jugoslavija publik
- Guskova, Jelena (2003): *Istorija jugoslovenske krize 1990-2000, knjiga 1. knjiga 2.* Beograd, IGAM
- Halilović Semir (2007): *Državna tajna 2 – Vojska poražene ideje*, Sarajevo, Matica
- Halilović, Sefer (2000): *Lukava strategija*, Sarajevo, Matica Sandžaka
- Hantington, Samuel (1998): *Sukob civilizacija ili preoblikovanje svetskog poretka*, Podgorica, CID
- Hartman Ralf (1999): *Česni mešetari – Nemačka spoljna politika i građanski rat u Jugoslaviji*, Novi Sad, Prometej
- Hodžić, Šefko (1998): *Bosanski ratnici*, Sarajevo, Naši dani
- Izetbegović, Alija (1992): *Islamska deklaracija dokumenti*, Beograd, Epoha
- Karavelić, Vahih (2004): *Agresija na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo, Institut za istraživanje ratnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
- Karganović, Stefan i Simić Ljubiša (2010): *Srebrenica: Dekonstrukcija jednog virtuelnog genocida*, Beograd, Fond “Istorijski projekat Srebrenica, Holandija
- Kunczik, Michael, Zipfel Astrid (2001); *Uvod u nauku o medijima i komunikologiji*, Zagreb, Zaklada Fridrich Ebert,
- Lazarsfeld, K., Rosenberg, M. (1995): *The Language of Socijal Research*, New York, The Free Press
- Mašić Nijaz (1999): *Srebrenica (agresija, otpor, izdaja, genocid)*, Srebrenica, Opština Srebrenica
- Marijan Davor : *Bosna i Hercegovina 1991-1995. u godinama nesvršenog rata*, Mostar, Status
- Mediji i religija* (2007): Zbornik radova, Sarajevo, Fondacija Konrad Adenauer
- Milutinović, Milovan (2005): *Medijske manipulacije u južnoslovenskom sukobu*, drugo izdanje, Banjaluka – Beograd, Besjeda i Vojnoistorijski institut
- Milutinović, Milovan (2010): *Rat je počeo riječima – Bosna i Hercegovina devedesetih*, Banjaluka Nezavisni univerzitet
- Morion, Filip (1998): *Reči vojnika*, Pariz
- Muslimović, Fikret (1995): *Obrana Republike*, Sarajevo, Ljiljan

- Najtli, Filip (1977): *Prva žrtva*, Rijeka, Otokar Keršovani
- NATO na Balkanu* (2001): grupa autora, Beograd, Vojnoizdavački zavod
- Omeragić, Sejo (2000): *Dogovoreni rat*, Sarajevo, Proton
- Pavlović, Milorad i Popović, Novak (1996): *Secesija u režiji velikih sila*, Beograd, Institut za političke studije
- Popović, Novak (1994): *Komunikativne interakcije u pluralizmu*, Beograd, Institut za političke studije
- Radinović, Radovan (2004): *Laži o sarajevskom ratištu*, Beograd, Beogradski forum
- Rat u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj 1991-1995.*, (1999): Sarajevo, Dani
- Rouz, Majkl (2001): *Misija u Bosni*, Beograd, Tetra MG
- Sarcinelli, Ulrich (1994.): *Mediale Politikdarstellung und politisches Handeln: Analytische Anmerkungen zu einer notwendigerweise spannungsreichen Beziehung*, Opladen
- Silber, Lora (2000): *Smrt Jugoslavije*, Beograd, B -92
- Sun, Cu Vu (2002): *Umeće ratovanja*, Beograd, Alnaro Mono & Manana Press
- Teigeler, Peter: (1968): *Verstaendlichkeit und Wirksamkeit von Sprache und Text*, Karlsruhe
- Tompson, Mark (2000): *Proizvodnja rata – Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Beograd, Media centar Beograd i Free B92
- Toski, Varacani, Viskonti, (2005): *Koridor*, Beograd, Italijanski Ekspreso
- Votson, Piter (2002): *Psihologija rata*, Beograd, Vojna akademija
- Žerminal Čivikov, (2009): *Srebrenica – krunski svedok*, Beograd, Prometej plus